

Соколова Ганна Борисівна

*здобувач кафедри соціології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
асистент кафедри «Економіка підприємства»
Технологічного інституту СНУ ім. В.Даля
(м.Сєвєродонецьк)*

Проблеми працевлаштування молоді: регіональний аспект

Стаття присвячена аналізу проблем працевлаштування молоді, розглянуті матеріали звітності відділів виконавчого комітету Рубіжанської міської ради з приводу створення молодіжної біржі праці у місті. Звернено увагу на особливості економічної активності молоді у контексті трансформаційних процесів в українському суспільстві.

Ключові слова: *працевлаштування, безробіття, молодь, трудова діяльність, трансформаційні процеси.*

Стаття посвящена аналізу проблем трудоустройства молодежи, рассмотрены материалы отчетности отделов исполнительного комитета Рубежанского городского совета по вопросу создания молодежной биржи труда в городе. Обращено внимание на особенности экономической активности молодежи в контексте трансформационных процессов в украинском обществе.

Ключевые слова: *трудоустройство, безработица, молодёжь, трудовая деятельность, трансформационные процессы.*

The article is devoted to analysis of problems of young people employment. Materials of departments of executive committee of Rubezhnoe city council about the creation of youth labour exchange in town are considered. The features of economic activity of young people in context of transformations processes in Ukrainian society are considered.

Keywords: *employment, unemployment, youth, labour activity, transformation processes.*

В умовах переходу до ринкового господарства актуалізуються соціологічні дослідження соціально-економічної діяльності різних соціальних груп, у тому числі молоді, зокрема студентської. Трансформація економіки в бік ринку порушує необхідність вирішення низки дослідниками та управлінцями актуальних питань, пов'язаних з економічною соціалізацією і адаптацією молоді в нових умовах господарювання. В науковій літературі соціально-економічна поведінка часто ототожнюється з виробничою діяльністю. При цьому

недооцінюються особистісні риси робітників, які є суттєвим фактором їх трудового потенціалу. Звідси виникає потреба вивчати не тільки економічні, але і соціальні аспекти економічної активності робітника.

Сучасна студентська молодь перебуває під впливом соціокультурних і соціально-економічних трансформаційних змін, що активно формують ціннісні та світоглядні професійні системи у напрямку активного пошуку власного місця у суспільстві, в оволодінні знаннями та практичним досвідом.

Аналізу питань соціальної активності і поведінки приділяють увагу багато дослідників. Зокрема, Т.І. Заславська говорить про трансформаційну активність, яка являє собою сукупність таких соціально-інноваційних дій, які можуть суттєво змінювати базові соціальні практики. Продуктом трансформаційної діяльності є нові інституціоналізовані формальні і неформальні правила гри. Що і відрізняє трансформаційну діяльність від трансформаційної поведінки [1, с. 221, 263].

Ми прагнемо дослідити питання працевлаштування молоді, зокрема, студентської. Соціально-економічна криза останніх років у поєднанні з прорахунками політики ринку праці спричинили низку проблем. Йдеться передусім про нестачу робочих місць. Наслідком незбалансованості пропозиції робочої сили із попитом на неї є високий рівень безробіття. Сучасний етап розвитку ринку праці в Україні характеризується наступними негативними рисами: низька ефективність використання трудового потенціалу країни; низька пристосованість робочої сили до нових умов господарювання; зростання соціальних ризиків; низький рівень та нестабільність доходів.

Ми маємо ситуацію, коли на ринку праці є велика кількість молодих спеціалістів, які мають сучасну освіту, але не можуть знайти роботу, адаптуватися до нових умов. За визначенням МОП (Міжнародної організації праці), безробітною вважається така молода людина, яка на даний момент часу не має роботи, шукає роботу і готова приступити до неї, і яка є офіційно зареєстрованою на біржі праці [2, с. 31].

Соціально-економічне становище в країні найбільш гостро спостерігається на прикладі молодого покоління. В Україні проживає понад 11 мільйонів молодих громадян, які становлять 22,6% населення країни [3]. Росте кількість молоді у віці від 15 до 35 років, яка ніде не навчається і не працює. Проблеми, пов'язані з бездуховністю, бідністю, безробіттям, насильством, що загострилися в останні роки, негативно відбилися на бутті молоді. Так, зменшується інтерес молоді до літератури, мистецтва, культурної спадщини. Адже саме це нове покоління несе відповідальність за майбутнє держави та конкретного міста. Тому сьогодні для суспільства дуже важливим є вдосконалення механізму профілактики та регулювання соціально-трудова процесів у сфері зайнятості. Одним з

пріоритетів державної молодіжної політики є забезпечення зайнятості та розвиток підприємницької діяльності молоді.

Мета даного дослідження – з'ясувати стан та окреслити напрями вирішення проблем працевлаштування молоді (на прикладі аналізу зайнятості молоді м. Рубіжне). Емпіричною основою статті є проведене автором пілотне соціологічне опитування.

Для вирішення проблем працевлаштування молоді необхідна координація дій державних органів влади, роботодавців і молодих спеціалістів. Це потребує інформації про ціннісні орієнтації молоді, мотиваційні чинники, переваги молоді в сфері видів праці тощо. Вивченню саме даної проблематики було присвячене пілотне опитування студентської молоді в м. Рубіжне Луганської області, яке було організоване відділом у справах сім'ї та молоді Рубіжанської міської ради за участю автора.

Дана робота проводилася в рамках підготовки проекту створення в місті молодіжної біржі праці, яка б сприяла вирішенню проблем безробіття, оскільки дана проблема стоїть дуже гостро в місті. Якщо станом на січень 2010 р. навантаження незайнятого населення складало 83 особи на 10 вільних робочих місць по Україні [4], то ситуація в м. Рубіжне була наступною. Станом на 01.01.2010 р. в місті проживало 64,4 тис. осіб, з яких 38,5 тисяч - працездатне населення, дітей віком до 18 років - 14,4 тис., шкільного віку - 7,5 тис., молоді люди віком від 14 до 28 років - 17,3 тис. осіб. В міському центрі зайнятості на обліку нараховується 2593 безробітних, з них 954 осіб віком до 30 років (61% становлять жінки). Рівень безробіття в місті складає 8%, що перевищує середньообласний показник - 3,4% [5]. Під час роботи над проектом молодіжної біржі праці було опитано 150 представників студентської молоді міста: студенти інституту хімічних технологій СНУ ім. В. Даля, студенти коледжів і професійних училищ [5].

Молодь - це не стільки специфічна соціальна або демографічна група суспільства, що знаходиться в становленні, але і особлива його частина, положення якої детерміноване соціально-економічним станом суспільства. Специфіка полягає перш за все в тому, що молодь в соціальному і віковому положенні знаходиться в перехідному стані. Ця особливість детермінує:

1) необхідність вивчення проблем молоді як частини всього суспільства;

2) необхідність диференціювання молоді як соціальної групи за цілим рядом ознак, основні з яких - вік, вид занять і діяльності, соціально-економічне положення тощо.

Розвиток самостійності є не що інше, як перехід від системи зовнішнього управління до самоврядування. Будь-яке управління вимагає

відомостей, інформації про об'єкт управління. При самоврядуванні це повинна бути інформація суб'єкта про самого себе. Рівень самосвідомості і ступінь складності інтегрованості і стійкості «образу» завжди тісно пов'язаний з розвитком інтелекту.

Соціальне самовизначення (йде мова про вибір професії або світоглядний пошук) є визначення свого положення в світі. Але відповідь на питання, ким бути і що робити, враховує також певну оцінку себе і своїх можливостей.

У новий час можливості індивідуального вибору - професії, чоловіка (дружини), способу життя - значно розширилися. Психологічні горизонти людини в століття Інтернету і масових комунікацій не обмежені рамками її безпосереднього оточення. Велика свобода вибору сприяє формуванню самостійного соціального характеру і забезпечує більшу різноманітність індивідуальних варіацій. Але оборотною стороною цього є ускладнення процесу самовизначення. Занадто великий вибір можливих шляхів, і лише в ході самої діяльності з'ясовується, чи підходить обраний шлях людині чи ні.

Соціальне походження і класове положення надають величезний вплив на життєвий шлях індивіда, починаючи від темпів фізичного розвитку і закінчуючи змістом світогляду. Немає, мабуть, жодної складної особової якості, яка не залежала б від соціально-класових і середових чинників (соціальне походження, рід занять і рівень освіти батьків; особливості соціально-екологічного середовища, зокрема тип населеного пункту (велике місто, мале місто, село); склад, структура і матеріальне положення родини, її власне соціальне положення і вид занять (школяр, учень технікуму, студент вузу тощо)).

Висока швидкість політичних, економічних і соціальних змін в 1990-і роки здійснили великий вплив на положення і розвиток української молоді. Сьогодні очевидно, що в молодіжному середовищі переважають процеси диференціації. Причому, чинники, що диференціюють, виявляються більш зримо, ніж ті, що інтегрують. Це пов'язано перш за все з тим, що в умовах радикального перетворення українського суспільства відбуваються глибокі зміни його соціальної стратифікації, однією з особливостей якої є соціальна поляризація, заснована на майновому розшаруванні.

У соціальній структурі з'явилися нові групи: підприємці, банкіри, дрібні торговці, прошарок нових бідних. Виникли нові тенденції в середовищі робочих і селян, пов'язані з відношенням до тієї або іншої форми власності. Між групами та стратами робочого класу та селянства поглиблюються відмінності в доходах, а також економічних і політичних інтересах.

До кожної страти та групи більшою чи меншою мірою належить молодь. Саме тому фундаментальними критеріями соціальної диференціації молоді виступає соціальне походження і соціальне положення молодих людей. Володіючи соціальними ознаками різних спільнот, вони розрізняються за матеріальними можливостями, ціннісними орієнтаціям, образом і стилем життя. Найважливішою характеристикою сучасної української молоді є динамічне розшарування за соціально-економічними показниками. Адже внутрішня диференціація молоді зумовлена не тільки соціальними параметрами. Дослідники окрім стратифікаційного, виділяють такі типи диференціації, як віковий і субкультурний. В молодіжному середовищі виникає необхідність аналізу специфіки групових відносин, особливості формування потреб і цілей, ролі і місця різних молодіжних груп в становленні нового суспільства.

Разом з тим був і залишається актуальним ціннісний підхід до вивчення всього різноманіття загальних зв'язків і закономірностей молодого покоління як органічного суб'єкта розвитку суспільства. В ньому молодь розглядається як соціально-демократична група з характерними для неї соціальними, віковими, психологічними властивостями і цінностями, зумовленими рівнем соціально-економічного, культурного розвитку, особливостями соціалізації в українському суспільстві. Такий погляд сприяє глибшому осмисленню молодіжних проблем, диференційованому підходу до молоді як внутрішньо неоднорідної і разом з тим специфічно особливої суспільної групи.

Серед чинників соціологічного визначення "молодь" дослідники виділяють: вікові межі і соціально-психологічні особливості; специфіку соціального статусу, соціально-культурну поведінку; інтенсивність процесу соціалізації.

Процес соціалізації або адаптації до нових умов проходить нелегко. У кризових умовах ускладнюється дія найбільш ефективної трудової адаптації внаслідок зростання безробіття та структурних змін в економіці [6, с. 105].

Сьогодення характеризується наступними тенденціями: скорочення загальної кількості молодих людей, що веде до старіння суспільства і, отже, до зниження ролі молоді як соціального ресурсу в цілому. Демографічна ситуація ускладнюється погіршенням стану здоров'я дітей і підлітків. Росте покоління менш здорове фізично і психічно, ніж попереднє. У середньому лише 10% випускників шкіл можуть вважати себе абсолютно здоровими, багато з них мають серйозні багатофункціональні відхилення; ми маємо тенденції розширення процесів десоціалізації та маргіналізації молоді. Збільшується кількість молодих людей, що ведуть асоціальний, аморальний спосіб життя. Відбувається процес криміналізації молоді та

внаслідок цього зниження можливостей участі молоді в економічному розвитку [3].

Статистичні дані свідчать, що частка молодих людей у складі безробітних залишається високою. Спостерігаються тенденції падіння соціальної цінності праці, престижу ряду суспільно важливих професій. Ринок праці характеризується значним переливом робочої сили з державного в недержавний сектор економіки. Переміщуючись на посади, що не вимагають професійних знань, молоді люди ризикують своїм майбутнім добробутом, не забезпечуючи накопичення інтелектуальної власності - професіоналізму.

Соціологічні дослідження останніх років констатують, що в трудовій мотивації пріоритет віддається праці не змістовній, а спрямованій на отримання матеріальної вигоди. Мотив "велика зарплатня" виявляється вирішальним у виборі місця роботи. Сучасна молодь маніфестує таке бажання, при цьому не маючи ані професії, ані бажання працювати. Це відбувається у зв'язку з тим, що у молоді відсутні стимули до праці. Проте робота - це та основа, на якій будується матеріальний добробут молоді. Постає питання, якими молоді українці як працівники є, і яким є їхнє положення на ринку праці?

Розглянемо отримані дані пробного опитування, проведеного відділом у справах сім'ї та молоді Рубіжанської міської ради в рамках проекту створення молодіжної біржі праці у місті.

Перш за все слід підкреслити, що молодь володіє помітно більш сучасним рівнем освіти, ніж старше покоління. І хоча майже кожна десята молода людина не закінчила навчання, все ж таки кожен третій з числа опитаних мав закінчену освіту [5].

Готовність до зміни характеру діяльності, яка є сьогодні чи не головним чинником успішного працевлаштування в умовах структурної перебудови економіки, у молоді дуже висока. Тільки близько 51% молоді працюють за фахом, який вони одержали в учбовому закладі. З інших 49% половина змінила спеціальність після досвіду роботи за своєю основною професією, а половина взагалі ніколи за нею не працювала, відразу почавши освоювати іншу спеціальність [4].

Звичайно, ці результати можна інтерпретувати як вельми тривожні в сенсі розбазарювання кваліфікаційного потенціалу населення. Але, з іншої сторони, в умовах, коли система освіти виявляється нездатною готувати фахівців відповідно до запитів ринку праці, без готовності людей (перш за все молодих) до зміни спеціальності на індивідуальному рівні, реформи у сфері економіки опинилися б приреченими на провал.

Падіння "престижності" і "прибутковості" в громадській думці молоді ряду спеціальностей не означає падіння престижності і прибутковості кваліфікованої праці взагалі, а означає лише зміну

пріоритетів в рамках спеціальностей кваліфікованої і висококваліфікованої праці. Це добре видно на прикладі відповідей молоді на питання про найбільш престижні і прибуткові професії. Найбільш прибутковою молоді люди вважають професію бізнесмена. Проте в рейтингу престижних професій вона зайняла лише четверте місце. Перші три належали професіям висококваліфікованої розумової праці (юрист, фінансист, економіст) [5].

Узагальнюючи, можна сказати, що молодь вважає найбільш престижними ті професії, які володіють особливою значущістю в умовах переходу до ринкової економіці. Як в 60-70 рр. найбільш престижними були професії від фізика-ядерника до космонавта, так і зараз молодь за своїми пріоритетами цілком адекватно відображує запити українського суспільства, тільки самі ці запити змінилися. Не випадково на першому місці серед всіх варіантів відповіді на питання про те, що допомагає одержати хорошу роботу, молодь поставила “наявність високої кваліфікації, знань”, що ніяк не може свідчити про падіння престижності знань і кваліфікації. В той же час престижність роботи є зовсім не головною при виборі молодими людьми місця роботи [5].

Разом з вимогою хорошої оплати головним для молодих людей виявляється зміст роботи, її “цікавість”. Доповнюють картину представлень молоді про роботу і трудові мотивації відповідь на питання про те, що в першу чергу допомагає її одержати. Близько 62% опитаних поставили на перше місце наявність високої кваліфікації, близько 60% відмітили важливість такого фактора, як зв'язки і знайомства при працевлаштуванні. 34% наголосили на таких якостях, як ініціативність і заповзятливість [5].

Таким чином, молодь розуміє, що влаштуватися на роботу без зв'язків і знайомств навіть за наявності у працівника високих якостей вельми проблематично. І в цьому питанні молодь демонструє високий рівень розуміння нею вимог, які пропонуються сучасним ринком праці для працівників.

Готовність орієнтуватися на вимоги ринку праці відбивається і у ставленні молоді до різних секторів економіки: переважна частина молоді орієнтована на роботу в приватному секторі економіки. При цьому пріоритет віддається приватним підприємствам і підприємництву.

Вигідно відрізняє молодь готовність враховувати вимоги ринку праці (згода на перекваліфікацію, орієнтація на роботу в недержавному секторі економіки, який пред'являє основний попит на високооплачувану робочу силу, престижність найбільш “ринкових” професій тощо) доповнюються помітно більшою поширеністю тих знань, навиків і умінь, які високо цінуються на сучасному ринку праці: навички роботи на комп'ютері, спілкування іноземними мовами, водіння автомобілю тощо.

Молодь все більш активно освоює ці навички: кожен четвертий з опитаних володіє комп'ютером, кожен сьомий вміє керувати транспортним засобом, кожен десятий якщо не вивчає, то прагне вивчати іноземну мову [5].

Прагнення молоді до активного освоєння знань, навиків і умінь, необхідних для успішної конкуренції на ринку праці, виявилось і у відповідях на питання про бажання виїхати за рубіж. Число охочих виїхати за рубіж на стажування або навчання серед молоді досягає майже 30% [5].

В сучасну молодіжну свідомість входить модель індивідуалістичної утилітарної свідомості західного типу. Основа цієї моделі - людина, "що сама себе робить", а отже - що сама несе відповідальність за наслідки всіх своїх дій. Відбувається злам колективистсько-патерналістського типу свідомості через зростання індивідуалістичних настроїв і падіння поширеності патерналістських очікувань. Це підтверджує той факт, що позитивно на питання: «Моє матеріальне положення залежить перш за все від мене» відповіли близько 65 % респондентів.

Таким чином, отримані дані сприятимуть координації дій держави, роботодавців і молодих спеціалістів у вирішенні проблем працевлаштування в сучасних умовах і на прикладі конкретного регіону. В умовах, коли трансформується мотивація діяльності та змінюються ціннісні орієнтації молоді, є потреба мати інформацію про проблеми молоді в сфері трудової діяльності. Проблема працевлаштування молоді є багатогранною і потребує вивчення різних аспектів функціонування таких інститутів, як освіта, родина і ін.

Одним з напрямів вирішення проблеми зайнятості молоді міста може бути створення Молодіжної біржі праці, діяльність якої буде цілеспрямована на запобігання негативним тенденціям, які впливають на стан молоді, а саме: вирішення питань працевлаштування молоді, забезпечення її зайнятості у вільний від навчання час, сприяння розвитку молодіжних ініціатив у трудовій сфері, перепідготовка та підвищення кваліфікації молоді. Основними завданнями Молодіжної біржі праці мають бути:

- забезпечення прав та інтересів молодих громадян на ринку праці;
- сприяння працевлаштуванню, підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації молоді;
- організація зайнятості молоді у позанавчальний час;
- залучення молоді до підприємницької діяльності,
- надання молоді послуг, пов'язаних з профорієнтацією та підготовкою до роботи за новою професією;

- вивчення та поширення передового вітчизняного та міжнародного досвіду з питань забезпечення зайнятості та професійної підготовки молоді.

Молодіжна біржа праці відповідно до покладених на неї завдань могла б:

- створювати бази даних про молодь, яка звернулась до центру щодо працевлаштування;
- брати участь у дослідженні ринку праці в регіоні;
- підбирати місця роботи для молодих громадян;
- здійснювати пошук місця роботи для учнівських та студентських трудових загонів;
- надавати інформацію щодо ситуації на регіональному ринку праці;
- забезпечувати участь у громадських роботах учнівської та студентської молоді у позанавчальний час;
- здійснювати міжнародні зв'язки з метою сприяння навчанню молоді, стажуванню та проходженню практики за кордоном;
- сприяти створенню молодіжних підприємств шляхом надання юридичних та інших консультаційних послуг, підготовки засновницьких документів;
- організовувати професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації молоді; проводити семінари, тренінги, основ підприємництва, що сприяють розв'язанню проблем працевлаштування та зайнятості молоді;
- організовувати та здійснювати разом з навчальними закладами профорієнтаційні заходи; залучати молодь до участі в різноманітних фестивалях, культурних акціях; організовувати ярмарки та виставки товарів, вироблених молоддю.

Таким чином, створення в місті Рубіжне Молодіжної біржі праці буде спрямовано на розробку та реалізацію такого соціального механізму, що допоможе залучити молодих людей до соціального та трудового життя міста, дасть засіб соціального захисту та матеріального забезпечення. Соціальний ефект від реалізації проекту міститься передусім у:

- підвищенні ролі молоді в соціально-економічних перетвореннях в місті;
- зменшенні рівня негативних явищ серед молоді;
- розвитку інтелектуального та морального потенціалу молодого покоління.

Законодавча та виконавча влади мають якнайшвидше створити передумови розв'язання зазначених проблем, сприяти якнайповнішому використанню трудового потенціалу суспільства. За останнє десятиліття в

основному було створено необхідну інфраструктуру ринку праці. Безпосередньо політику ринку праці в країні формують Міністерство праці та соціальної політики, його регіональні структури. З метою реалізації такої політики було створено Раду національного партнерства. Проте цей орган багато в чому має декларативний характер і не забезпечує необхідну роль галузевих угод та колективних договорів.

Переорієнтація державної політики на повний ринок праці (регулювання освітньо-професійної підготовки робочої сили відповідно до потреб економіки та ринку праці; регулювання зайнятості населення та трудової міграції; регулювання сфери безробіття) здійснюється з 1999 р. через реалізацію Указу Президента України від 03.08.99 р. «Про основні напрями розвитку трудового потенціалу на період до 2010 року» [7].

Державне регулювання зайнятості населення повинно базуватися на наступних принципах: сприяння забезпеченню ефективної зайнятості, запобігання безробіття, створення нових робочих місць, забезпечення контролю профспілок за виконанням заходів щодо забезпечення зайнятості, міжнародна співпраця у вирішенні проблем зайнятості. Трансформація політики ринку праці має бути спрямована на забезпечення достойною роботою населення незалежно від місця проживання, на стимулювання економічної активності населення, розвиток та реалізацію трудового потенціалу. Це стане вагомим чинником подальшого економічного зростання країни [8, с. 157-166.].

Література.

1. Заславская Т.И., Современное российское общество: Социальный механизм трансформации: Учеб. Пособие. / Т.И. Заславская. – М.: Дело, 2004. – 400 с.
2. Социология молодежи. Энциклопедический словарь / Отв. ред. Ю.А.Зубок, В.И.Чупров. – М.: Academia, 2008. – 608с.
3. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>
4. Попит та пропозиція робочої сили у 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>
5. Архів Рубіжанської міської ради. Матеріали зі створення проекту Молодіжної біржі праці у 2009-2010 роках
6. Катаев С.Л. Модернизация общества и социокультурные процессы. / С.Л. Катаев. – Запорожье.: ЦНТИ, 1994. – 262 с.
7. Указ Президента України «Про основні напрями розвитку трудового потенціалу на період до 2010 року» від 03.08.99 р. №1285/99.
8. Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць УАДУ. – Х., 2000. - № 3. – с. 157-166.